

P. Elia Citterio

Fratelli Contemplativi di Gesù

Nicodim Aghioritul

Personalitatea — opera
— învățătura ascetică și mistică

cu traducerea Vieții sale și a Prologurilor
la scrierile duhovnicești

Traducere:

Maria-Cornelia și diac. Ioan I. Ică jr

Prezentare:

diac. Ioan I. Ică jr

DEISIS

Sibiu 2001

Cuprins

<i>Strategii de promovare a Tradiției patristice în epoca modernă: cazul Greciei secolului XVIII</i> (diac. Ioan I. Ică jr)	5
Prefață	21
Introducere	23

I

LINII PENTRU O BIOGRAFIE SPIRITUALĂ

1. MEDIUL ISTORIC	31
Biserica Ortodoxă sub turci	32
Instrucția	34
Formarea spirituală a poporului și influențele occidentale	35
Cotitura secolului XVIII	39
2. ANII DE FORMARE	43
De la Naxos la Smyrna	44
Disputa colivarilor	49
Mișcarea colivarilor: tradiție și înnoire	53
Macarie al Corintului	56
3. NICODIM LA ATHOS	59
Primele lucrări literare ale lui Nicodim	61
Întâlnirea proiectată cu Paisie Velicikovski	63
Nicodim eremit	65
Nicodim la Skyropoulla	68
Alte inițiative literare	71
Încercări și necazuri	74
Nicodim ascet și scriitor	77
Ultimii ani de viață	82

4. PERSONALITATEA DUHOVNICEASCĂ A LUI NICODIM	84
Respect pentru oameni și cărți	
5. RAPORTURILE CU OCCIDENTUL LATIN	95
A. Influența Occidentului latin	95
Traducerile lui Nicodim	95
Motivale traducerilor	102
Semnificația și soarta traducerilor	104
Evaluare	111
B. Raporturile cu lumea modernă	114

II

NICODIM — DASCĂL AL VIEȚII DUHOVNICEȘTI

6. ELEMENTE DE ANTROPOLOGIE TEOLOGICĂ	127
Consecințe în plan antropologic	134
Consecințe în plan teologic	136
7. CUNOAȘTEREA LUI DUMNEZEU	140
A. Psihologia duhovnicească a cunoașterii	140
1. Procesul cognitiv: sensibil-inteligibil	141
2. Elementele constitutive:	143
a. Trup și suflet	143
b. Simțurile trupești	145
c. Intelectul și simțurile sufletului	146
d. Sufletul ca substanță intelectuală	150
B. Natura cunoașterii lui Dumnezeu	153
Condiția cognitivă a omului după căderea în păcat	155
Structura cunoașterii „raționale”	159
8. METODA CUNOAȘTERII LUI DUMNEZEU	166
Puterea crucii: ușa nestrăcătării	167
Calea curățirii	170
a. Curățirea intelectului de simțuri și imaginație	170
b. Lucrările naturale ale minții	174
1. Practica poruncilor	175
2. Dobândirea virtuții	176
3. Sfintele Scripturi	178
4. Rațiunile creaturilor	178
5. Rațiunile economiei Întrupării	180
6. Contemplarea atributelor divine	182
c. Întoarcerea intelectului în inimă	184

9. CALEA ASCEZEI	190
„Ponos”-ul inimii	195
Cele patru lucrări pentru a fixa „ponos”-ul în inimă	200
Valoarea pocăinței	203
10. RUGĂCIUNEA ȘI SFINTELE TAINE	208
Cele două tipuri de rugăciune	209
Rugăciunea inimii	212
Roadele rugăciunii inimii	218
Numele lui Iisus	224
Împărtășirea euharistică	226
Concluzie	233
Postfață	235
Bibliografie	239
Note	276

Anexe

Problema traducerilor lui Nicodim Aghioritul	311
Sfântul Nicodim Athioritul, dascăl al vieții duhovnicești și far al Bisericii	327

Texte

Viața Sfântului Nicodim de Eftimie ieromonahul	339
Prologuri la:	
— <i>Filocalia</i> greacă	352
— <i>Evergetinos</i>	360
— <i>Carte foarte folositoare de suflet despre neconținută</i> <i>Împărtășanie</i>	366
— scrierile Sfântului Simeon Noul Teolog	370
— ediția operelor Sfântului Grigorie Palama	377
— <i>Războiul nevăzut</i>	389
— <i>Exercițiile duhovnicești</i>	393
— <i>Noul Martirologiu</i>	399
— <i>Manualul sfătuitor</i>	421
O apologie a monahismului (Epistola către Toma)	427

Apologia despre Maica Domnului	444
Respect pentru oameni și cărți	
Cuviosul Nicodim Aghioritul și românii	455
Sfântul Nicodim Aghioritul apărut de Sfânta Comunitate a Muntelui Athos (1807)	458
Act de canonizare (1955)	460
O polemică recentă (1992/1993)	462
— Christos Yannaras, Paradoxul lui Nicodim Aghioritul ..	462
— Declarația Athosului vs. Ch. Yannaras	467

6. ELEMENTE DE ANTROPOLOGIE TEOLOGICĂ	
6.1. Constatări la plan antropologic	468
6.2. Constatări la plan teologic	470
7. CENOSTASIA LUI DUMNEZEU	
7.1. Psihologia dumnezeiască a cenoastiei	
1. Procesul cognitiv sensibil-inteligibil	
1.1. Elementele cunoașterii lui Nicodim Aghioritul	
a. Timp și spațiu	
b. Simțurile	
c. Intelectul	
1.2. Natura cunoașterii lui Dumnezeu	
7.2. Căminul cognitiv a omului după căderea în păcat	
7.3. Școala lui Nicodim de Etică teologică	
8. METODA CENOASTICĂ LUI DUMNEZEU	
8.1. Puterea vârstelor în cenoastică	
8.2. Căminul căpănit	
a. Căminul căpănit în viața de zi cu zi	
b. Căminul căpănit în viața de duhovnicie	
1. Practica pașii	
2. Domeniul de aplicare	
3. Sfârșitul timpului	
4. Ritmurile creației	
5. Ritmurile timpului	
6. Concluzii	
9. Apologia a antichității	

Strategii de promovare a Tradiției patristice în epoca modernă: cazul Greciei secolului XVIII

Personalitate duhovnicească de o rară discreție și smerenie, monah athonit cu o viață exemplară, neobosit editor de opere patristice și moderne care a oferit culturii ortodoxe o veritabilă bibliotecă și enciclopedie teologică, unică în felul ei prin vastitate și complexitate, Cuviosul Nicodim Aghioritul (1749–1809) este unanim considerat astăzi drept o figură exemplară cu rol hotărâtor în istoria Bisericii și teologiei ortodoxe din zorii epocii moderne. Reprezentând o contribuție epocală la înnoirea vieții Bisericii și reorientarea teologiei ortodoxe în momentul critic al trecerii de la Evul Mediu la modernitate, edițiile sale au secondat, stimulat și fecundat un benefic proces de regenerare spirituală ortodoxă prin reasimilarea Tradiției patristice, și o mișcare de înviorare filocalică inițiată deja în mănăstirile din Țările Române de acțiunea spirituală și de școala filocalică româno-slavă cristalizată în jurul starețului Paisie Velickovski (1721–1794) și ale cărei reverberații se vor simți în ecouri succesive în întreaga lume ortodoxă până în zilele noastre¹.

Fiu al mediului său și al epocii sale, Cuviosul Nicodim a reacționat prin întreaga sa existență și activitate la criza de identitate, culturală și religioasă majoră prin care trecea poporul grec în secolul XVIII². Națiune aservită, gemând sub jugul dur al turcocrăției otomane și visând după libertatea, progresul și cultura Europei, Grecia epocii era scindată din punct de vedere cultural între Orient și Occident, între tradiție și modernitate, între fidelitatea față de tradiția ei ortodoxă bizantină și necesitatea deschiderii spre civilizația occidentală, iar din punct de vedere religios fidelitatea față de Ortodoxie era supusă presiunilor permanente din partea islamului și a

¹ Cf. C. ZAHARIA / D. ZAMFIRESCU, 1985, 1988, 1996. Pentru referințele complete, a se vedea mai jos bibliografia, p. 239–275.

² Tabloul cel mai precis la G. PODSKALSKY, 1988, p. 329–388.

propagandei misiunilor catolice. Conflictul între aceste opțiuni culturale și spirituale divergente era inevitabil și el n-a încetat să se manifeste ca atare o dată cu radicalizarea politică și ideologică a iluminismului european pentru a culmina în Revoluția franceză din 1789, prin răspândirea ateismului, libertinismului și contestarea nu doar a monarhiei și ordinii feudale, ci și a tradițiilor și a valorilor culturii clasice și a sintezei greco-creștine aflată la baza viziunii despre om și viață a Bisericii și a civilizației creștine europene atât în Răsărit, cât și în Occident.

Dar înainte de acest conflict care va domina sfârșitul secolului XVIII, nu trebuie uitat că mijlocul acestui secol stă sub semnul conjuncției fiind inspirat de ambițiosul program al unei sinteze ideale între trei elemente a căror corelare era percepută în epocă drept perfect compatibilă și absolut necesară pentru regenerarea intelectuală, morală și spirituală a națiunii grecești: filozofia și filologia greacă clasică, teologia și spiritualitatea bizantină și noile științe matematico-fizice ale Occidentului. Această sinteză de tip enciclopedic între Antichitate, bizantinism și iluminism, între filologie, teologie și științe e întrupată în existențele cu destine similare și activitatea multilaterală a doi mari și erudiți clerici, monahi și savanți poligloți și enciclopezi, în același timp tradiționali și iluminiști moderați, ai secolului XVIII: Evghenie Vulgaris (1716–1806) și Nichifor Theotokis (1731–1800). Ambii sunt de origine din insula Kerkyra (Corfu), fac studii de științe la Padova și Bologna, devin la întoarcerea în patrie monahi și clerici, trec pe la Athos, Constantinopol și prin Țările Române, de unde, după un stagiu în Germania, se stabilesc în Rusia, ca episcopi ai unor dieceze ale Bisericii Ortodoxe Ruse. Spectrul preocupărilor lor e oglindit fidel de publicațiile lor. Evghenie Vulgaris publică *Operele* Fericitului Teodoret al Cirului (Leipzig, 5 volume, 1768–1773) și Iosif Vryennios (Leipzig, 2 volume, 1768), o *Logică* (Leipzig, 1766), o *Matematică* (Leipzig, 1767), o *Metafizică* (3 volume, Viena, 1805), un *Sistem al universului* (Viena, 1805), câteva broșuri împotriva uniaticismului, un masiv compendiu de teologie, *Theologikon*, fiind publicat abia postum (Veneția, 1872). Nichifor Theotokis, profesor de matematică, fizică și geografie la Academia domnească din Iași în 1764 și 1776 (de unde fuge din pricina unor intrigi provocate de caracterul european, prea „modern”³, i.e. antiaristotelic, al învățământului său), editează

³ Cf. *Apologia* (Viena, 1780) revelatorie în acest sens a monahului iluminist IOSIF MOESIODOX (1725–1800), profesor de matematică și filozofie la Academiile domnești din Iași

Discursurile ascetico-mistice ale lui Isaac Sirul (Leipzig, 1770) și *Catenele* patristice la Octateuh (Leipzig, 1772–1777), și publică o *Fizică* (2 volume, Leipzig, 1766–1777), o *Matematică* (3 volume, Moscova, 1798–1799) și o *Geografie* (Viena, 1804).

Simbolul noii sinteze a fost pentru scurtă vreme însă faimoasa Academie Athonită (*Athonias*), înființată în jurul anului 1750 lângă Vatopedi de Patriarhul Ecumenic Chiril V într-un local impunător, menită să primească 170 de studenți din întreaga Grece pentru a fi o universitate de studii clasice și moderne, în care să se predea logica, filozofia, matematica, fizica și teologia după izvoarele clasice ale disciplinelor umaniste și după cele mai noi achiziții ale științelor și filozofiei europene moderne. Perioada de glorie a Academiei a fost între 1753–1759 sub directoratul lui Vulgaris care, spre disperarea călugărilor tradiționaliști, preda aici logică, fizică și metafizică după Locke, Leibniz și Wolf. Neînțelegerile între profesori au dus la demisia lui Vulgaris și la intrarea școlii pe o linie mai tradițională. Demisia lui Vulgaris a reprezentat semnalul unei crize interne a programului academic al „iluminismului ortodox” promovat de aceasta, de Theotokis și de discipolii lor. Conflictul cu mediile conservatoare ale monahismului, aristocrației și intelectualității fanariote, obtuzitatea anturajelor i-au determinat pe Vulgaris și Theotokis să abandoneze Grecia captivă și să se stabilească în Rusia ortodoxă unde au găsit un climat propice pentru desăvârșirea programului lor teoretic.

Programul „iluminismului ortodox” va fi însă tradus și aplicat la nivel popular de discipolul harismatic al lui Vulgaris de la Academia Athonită, Cosma Etolianul (1714–1779). După demisia lui Vulgaris în 1759, această fascinantă personalitate va abandona Athosul unde tocmai devenise ieromonah, pentru a străbate timp de două decenii întreg nordul Greciei ca predicator popular, sfârșindu-și viața martirizat de otomani. Prin „didahii” de o rară forță spirituală⁴, Sfântul Cosma a regenerat credința ortodoxă a poporului decăzut moral și expus islamizării sau catolicizării, determinând înființarea a peste 200 de școli populare pentru salvarea limbii grecești și a identității spirituale ortodoxe a elenismului balcanic. Apostolatul său în același timp religios-cultural, mistic și pedagogic, închinat jertfelnic educației și luminării maselor populare, și încheiat mar-

(1765, 1776) și București (1797), persecutat din motive similare; trad. românească OLIMP CĂCIULĂ, studiu și note ARIADNA CAMARIANO-CIORAN, București, 1977.

⁴ Sub tipar la Editura Deisis în volumul: *Viața și Învățăturile Cuviosului și Sfințitului Macenic Cosma Etolianul Luminătorul Greciei și Apostolul săracilor (1714–1779)*.

Libris
Respect pentru oamenii și cărțile

tiric, a făcut din Cosma Etolianul adevăratul părinte al Greciei moderne și un simbol unic al „iluminismului ortodox” practicat la nivel popular.

Conștiința exceselor teoretice și morale ale iluminismului voltairian, radicalizarea lui intelectuală și politică într-o direcție anti-religioasă, care i-au determinat pe Vulgaris și Theotokis înșiși să adopte spre sfârșitul vieții lor o poziție conservatoare, au condus la polarizarea inevitabilă a conștiințelor între un curent intelectual de tip iluminist, „progresist” și reformist filooccidental și antiortodox (susținut de burghezia în ascensiune și de intelectuali din diaspora europeană) și unul de tip tradiționalist, conservator și „reacționar”, filootoman și antieuropean (susținut de aristocrația și clerul fanariot). Emblematică pentru acest conflict este polemica pe tema valorii culturii europene și a revoluției sociale și politice moderne dintre filologul clasic și medicul Adamantios Korais (1748–1833) stabilit la Paris, reprezentantul tipic al clasicismului iluminismului proeuropean, și ieromonahul Atanasie din Paros (1721–1813), adversarul tradiționalist implacabil al iluminismului, catolicismului și europenismului. Modelului paternalist ierarhic tradițional susținut de Atanasie din Paros în broșura sa *Învățătură părintească (Patrike didaskalia*, Constantinopol, 1798; trad. românească, Neamț, 1816 și București, 1819) în care-i îndemna pe greci la supunere față de autoritățile otomane și ecleziale, Adamantios Korais îi răspundea de la Paris în broșura *Învățătură frățească (Adelphike didaskalia)*⁵ cu o apologie a fraternității republicane. Pe de altă parte, nu trebuie pierdut din vedere caracterul perfect eclectic al conservatorismului și antieuropeanismului lui Atanasie din Paros (director al Academiei Athonite între 1771–1776). Acesta este nu numai autorul lucrărilor anticatolice *Palamas* (1784, o Viață a Sfântului Grigorie Palama), *Antipapas* (1785, o Viață a Sfântului Marcu Eugenicul) și al unei *Apologii creștine* (1798, trad. românească, Iași, 1821) antivoltairiene, dar și al unei *Gramatici* (1778) și *Retorici* (1799) după modelul antic, al unei *Metafizici* (1802) după iluministul italian A. Genovesi, al unei *Logici* (inedite) și al unui tratat de teologie (*Epitomē tōn theiōu dogmaton* [Rezumat al dogmelor], 1806; traducere românească, Neamț, 1816) în care prelucrează și rezumă *Theologikon*-ul inedit al lui Vulgaris.

⁵ Cf. ARIADNA CAMARIANO în studiul „Spiritul filozofic și revoluționar francez combătut de Patriarhia Ecumenică și Sublima Poartă”, *Cercetări literare* IV (1941), p. 114–138, și în volumul: *Spiritul revoluționar francez și Voltaire în limba greacă și română*, București, 1946; și pe larg METALLĒNOS, 1986, 1995.

libris
Respect pentru oameni și cărți

Atanasie din Paros va fi însă și protagonistul unei alte îndelungate și înverșunate dispute declanșate inițial în interiorul monahismului athonit, dar care va cuprinde segmente importante ale Bisericii grecești între anii 1755–1820. Este vorba de faimoasa dispută a „colivarilor”⁶, purtată cu înrâncenare și împinsă adeseori până la fanatism și excese, în principal pe două teme de practică liturgică: pomenirea morților și ritmul Împărtășaniei euharistice. Monahii athoniți s-au împărțit în două partide. Gruparea tradiționalistă, a „colivarilor” cum au fost numiți în ironie de adversari, susținea respectarea riguroasă a „teoriei” tipicului scris și a literei cărților de cult care prevăd drept zi de comemorare a defuncțiilor sâmbăta (nu duminica), și vorbesc despre o Împărtășire continuă a credincioșilor (nu doar o dată sau de câteva ori pe an). Adversarii lor erau adepții „tradiției” sau, mai bine zis, ai „practicii” și obiceiului creat în timp, potrivit căruia pomenirile morților se pot face în orice zi a săptămânii, chiar și duminica, iar Împărtășania e bine să se facă mai rar. Paradoxul sau, mai bine zis, ironia situației e reprezentată de faptul că ambele partide invocau pentru ele „tradiția” și se acuzau reciproc de „inovație”, dar „colivarii” invocau Tradiția „teoretică” normativă, în timp ce „anticolivarii” pledau pentru tradiția „practică”; și așa se face că pentru aceștia din urmă inovația era Tradiția „teoretică” iar pentru cei dintâi inovația era tradiția „practică”, fiindcă în timp tradițiile practice sau obiceiurile liturgice deveniseră tradiție, Tradiția normativă teoretică fiind căzută în desuetudine și uitată. Inovațiile deveniseră „Tradiție”, iar Tradiția devenise „inovație”! Ambele partide vor face apel la Patriarhia Ecumenică din Constantinopol ca să le susțină cauza, iar aceasta a dat câștig de cauză „anticolivarilor”, condamnându-i în 1776 pe principalii „colivari” și recomandând în repetate rânduri (1772, 1773, 1785, 1807, 1819) menținerea practicilor uzuale deja existente, dezavuând astfel implicit recursul la Tradiția patristică și canonică normativă, clasică. Plecând de la o chestiune „puerilă” (cf. L. Petit, 1898), disputa „colivelor” avea însă o miză extrem de serioasă: puneă în joc de fapt însuși sensul Tradiției. Calomniați și discreditați ca „inovatori” de adversarii lor contemporani — care au fost (să nu uităm!) monahi, episcopi, patriarhi tradiționaliști și ei, dar în alt sens! —, „colivarii” vor fi stigmatizați drept „conservatori” regresivi și anacronici de intelectualitatea iluministă și de exegeții contemporani

⁶ Cf. CH. TZOGA, 1969, unica monografie existentă, dar de utilizat cu prudență fiindcă e mediată de pe poziții anticolivare.

Libris RO
Rezumate pentru exameni și călătorii

filoilumiști⁷. Dar „colivarii” nu aveau în vedere direct iluminismul francez ori grec, și recursul lor la Tradiție avea drept scop nu conservarea trecutului, ci în ultimă instanță recuperarea originilor, a miezului identității ecleziale ortodoxe. Adversara lor directă era, așadar, ignoranța tradiției spirituale autentic ortodoxe degenerate în ritualism și formalism clerical, în obscurantism monahal și raționalism teologic de tip „iluminist”, pe fondul laxismului moral generalizat și al creșterii indiferentismului religios în masele populare.

Aici se impun câteva distincții. Dacă un „colivar” din prima generație, cum a fost Atanasie din Paros, era încă un „iluminist ortodox” conservator, trecut prin școala Academiei lui Vulgaris, și un geniu reactiv și polemic prin fire, „colivarii” din a doua generație vor avea un alt parcurs formativ și vor devia reacția tradiționalistă într-un proiect pozitiv. Acești „colivari” din a doua generație vor fi reprezentați de mitropolitul Macarie al Corintului (1731–1805)⁸ și de Nicodim Aghioritul (1749–1809). Nici unul dintre ei nu va studia sau călători în Occident, nici la Academia Athonită — deci vor rămâne străini de programul „iluminismului ortodox” academic al lui Vulgaris, Theotokis sau Atanasie din Paros —, și amândoi vor duce prin fire, vocație și înclinație, o existență monahală strict ascetică și contemplativă — și ca atare nu vor asuma nici apostolatul „iluminist ortodox” practic al lui Cosma Etolianul. Existențele amândurora vor fi marcate de războiul ruso-turc din 1768–1774, mai exact de revolta grecilor din Peloponez din 1770 la instigația agenților ruși și represaliile otomane care au urmat aici și la Smyrna (în urma victoriei navale a flotei ruse asupra celei otomane la Ceșme în 1770). Tânărul mitropolit Macarie Notaras din Corint își încheie brusc episcopatul început în 1765 și devine toată viața un monah rătăcitor prin insulele arhipelagurilor grecești din Egeea. Iar și mai tânărul Nicola Kallivurtzis din Naxos abandonează școala din Smyrna pentru ca — în urma întâlnirii sale hotărâtoare la Naxos cu trei monahi „colivari” și la Hydra cu mitropolitul Macarie (refugiați unul din fața turcilor, ceilalți din fața persecuțiilor de la Athos) — să devină în 1775 la Athos monahul Nicodim. Avea doar 25 de ani. Cu fenomenala sa capacitate intelectuală el va fi — ca și mitropolitul Macarie — un genial autodidact, devorând uriașele biblioteci de aici. Nicodim sosește la Sfântul Munte exact în anii cei

⁷ Cf. DIMARAS, 1968; TZOGA, 1969.

⁸ Cf. K. PAPOULIDIS, 1974.

mai furtunoși ai disputei escaladate dramatic în 1776 cu condamnarea „colivarilor”. Nu e de mirare atunci că în 1776 a încercat să plece spre Moldova starețului Paisie, dar împiedicat de o furtună preferă să rămână în insulele grecești; astfel între 1777–1778 se află pe insula Skyropoulla împreună cu „gheron”-ul său Arsenie. Întors la Athos în 1778, după potolirea spiritelor inflamate, el va rămâne în schiturile Kapsalei și nu va mai părăsi Athosul până la moarte. Prețul rămânerii pe Munte a fost abținerea de la a-și exprima polemic convingerile sale „colivare”. În schimb, împreună cu mitropolitul Macarie, care vizitează Sfântul Munte în 1777 și 1784, Cuviosul Nicodim pune la punct un amplu program pozitiv de reînviore a vieții ortodoxe autentice în toate dimensiunile ei — ascetică, mistică, liturgică, canonică, morală și biblică — prin editarea izvoarelor adevăratei tradiții ortodoxe patristice și bizantine. Acestui proiect editorial-spiritual Nicodim îi va consacra începând din 1777 toată viața sa, iar rezultatele lui vor fi publicarea, atât în timpul vieții, cât și după moartea sa, a unei adevărate biblioteci de texte patristice și moderne. Etapele realizării acestui program sunt consemnate de biograful său Eftimie. În opinia mea, cele aproximativ 30 de titluri (multe din ele extrem de masive și în mai multe volume) editate sau pregătite pentru tipar de Cuviosul Nicodim se constituie într-o unică „Enciclopedie a Ortodoxiei”, care venea să întregască și să specializeze totodată „Enciclopedia ortodoxă” a tuturor științelor antice și moderne, exacte și umaniste, preconizată și parțial realizată de Vulgaris și Theotokis. Privind retrospectiv, „Enciclopedia Ortodoxiei” realizată sau preconizată de Cuviosul Nicodim e alcătuită sintetic din:

- o tetralogie patristică, cuprinzând editarea în original a operelor Sfântului Simeon Noul Teolog (1790) și a Scrisorilor avvilor Varsanufie și Ioan (1816, postum), precum și a poemului moral-ascetic al lui Meletie Mărturisitorul și a integralei operelor Sfântului Grigorie Palama, care n-au putut fi publicate;

- o trilogie mistico-ascetică, cuprinzând editarea în original a vastelor antologii bizantine ale *Filocaliei* (1782) și *Evergetinos*-ului (1783) și un *Manual* ascetico-mistic (1801), aceasta din urmă fiind, pe cât se pare, singura scriere integral originală a lui Nicodim;

- o trilogie exegetică, cuprinzând editarea în traducere neogreacă a Comentariilor la Psalmi (Eftimie Zigadinos, 1819–1821), la Epistolele pauline (Teofilact al Ohridei, 1819; completând traducerea Comentariului aceluiași la Evangheliile realizată de Theotokis, 1766) și Epistolele sobornicești (1806);